

Ewa Misiewicz

Kolędy i muzyka na Boże Narodzenie – tradycje świąteczne. SCENARIUSZ ZAJĘĆ

Scenariusz adresowany jest w szczególności do nauczycieli przedmiotu Muzyka na II etapie edukacyjnym, którzy kształtują u swych uczniów poczucie świadomości i tożsamości na rzecz zachowania i upowszechniania tradycji i dziedzictwa kulturowego.

W części wstępnej odbędzie się dialog z uczniami na temat tradycji bożonarodzeniowych w ich rodzinach. W części głównej nauczyciel zaprezentuje tradycyjne polskie kolędy, a uczniowie przypomną ich tytuły. Następnie wysłuchają Scherza h-moll Fryderyka Chopina (z motywem „Lulajże Jezuniu”) i dowiedzą się o okolicznościach, w jakich ten utwór powstał. W dalszej części nauczą się piosenki świątecznej: „Bosy pastuszek” i wykonają akompaniament rytmiczny do utworu. Ta część zakończy się wspólnym wykonaniem utworu w różnych interpretacjach. Podsumowaniem lekcji będzie wykonanie zadań z przygotowanych kart pracy oraz ocena aktywności uczniów.

Temat: Kolędy i muzyka na Boże Narodzenie – tradycje świąteczne. Nauka piosenki: „Bosy pastuszek”

Etap edukacji: II (kl. IV-VII)

Czas trwania: 45 minut

Cel główny: Kształtowanie postawy patriotycznej oraz wpajanie szacunku dla tradycji i dziedzictwa narodowego.

Cele dydaktyczne:

I. Sfera wiadomości – uczeń zna:

- kolędy i pastorałki oraz inne pieśni o tematyce bożonarodzeniowej (tytuły, tekst pierwszej zwrotki i melodię),
- tradycje związane ze Świętami Bożego Narodzenia,
- obrzędy, tradycje i zwyczaje bożonarodzeniowe bliższego regionu – Pomorza, Kaszub,
- wartość kulturową kolęd i pastorałek,
- genezę kolęd i pastorałek,
- wybrane biograficzne fakty z życia i twórczości Fryderyka Chopina,
- pojęcia: metrum, tryb, oznaczenia dynamiczne, agogiczne, artykulacyjne, znaki upraszczające pisownię muzyczną...
- zasady prawidłowej emisji wydobywanych dźwięków,
- technikę gry na instrumentach perkusyjnych melodycznych i niemelodycznych.

II. Sfera umiejętności – uczeń potrafi (umie, stosuje):

- śpiewać popularne kolędy i pastorałki,
- dokonać analizy utworu (oznaczenia: metrum, tempo, dynamika, tryb, nastrój, wartości rytmiczne),
- określić budowę utworu AB, ABA,
- wykonać poprawnie ćwiczenia oddechowe, dykcyjne, emisyjne,
- samodzielnie i poprawnie zaśpiewać piosenkę wraz z użyciem środków artystycznego wyrazu, czyli wykonać ją zgodnie z założeniami interpretacyjnymi kompozytora,
- określić nastrój słuchanej muzyki,
- posługiwać się łatwą partyturą,
- grać na instrumentach perkusyjnych melodycznych i niemelodycznych,
- zagrać akompaniament do utworu,
- dokonać interpretacji oglądanego obrazu.

Cele wychowawcze:

1. Rozwijanie świadomości na temat tradycji własnego narodu, regionu, rodziny (uzmysłowienie korzeni kulturowych, religijnych).
2. Popularyzowanie postawy poznawczej wobec regionalnej kultury ludowej.
3. Kształtowanie postawy patriotycznej oraz wpajanie szacunku dla tradycji i dziedzictwa narodowego.
4. Kształtowanie postawy tolerancji dla różnych rodzajów muzyki, a także dla kompozytorów, wykonawców i odbiorców.
5. Zachęcanie do angażowania się w różne formy aktywności muzycznej.
6. Kształcenie umiejętności pracy w zespole, polegającej na współdziałaniu, współtworzeniu i ponoszeniu odpowiedzialności za realizację muzycznych projektów i przedsięwzięć.
7. Rozwijanie potrzeby zdobywania i pogłębiania muzycznej wiedzy, a także doskonalenia umiejętności i poszerzania zainteresowań z zakresu muzyki.

Metody nauczania:

- **metoda ekspozycji:** słuchanie kolęd, pastorałek i piosenek świątecznych w artystycznych interpretacjach,
- **analityczno-percepcyjna:** słuchanie i analizowanie utworu F. Chopina – Scherzo h-moll op. 20, uchwycenie słuchowe melodii „Lulajże Jezuniu”,

- **odtwórcza:** nauka piosenki świątecznej „Bosy pastuszek”, nauka i wykonanie akompaniamentu do piosenki,
- **problemowo-twórcza:** wspólne ułożenie akompaniamentu do piosenki i wybranych kolęd,
- **metoda organizowania i rozwijania działalności muzycznej uczniów:** wspólny śpiew i gra kolęd, pastorałek i piosenek świątecznych.

Typ lekcji:

- **podający** – podanie informacji na temat tradycji związanych ze świętami Bożego Narodzenia oraz obrzędów, tradycji i zwyczajów bożonarodzeniowych bliskiego regionu;
- **problemowy** – analiza słuchowa utworu;
- **ekspozycji** – słuchanie utworu F. Chopina – Scherzo h-moll op. 20;
- **operacyjny** – wspólny śpiew piosenki: „Bosy pastuszek” i wybranych kolęd oraz wykonanie akompaniamentu perkusyjnego do utworu.

Formy aktywności muzycznej uczniów:

- **śpiew** – nauka piosenki: „Bosy pastuszek”, utrwalenie wybranych kolęd;

- **gra na instrumentach** – wykonanie akompaniamentu perkusyjnego do piosenki „Bosy pastuszek”;
- **tworzenie** – układanie akompaniamentu perkusyjnego do piosenki „Bosy pastuszek”;
- **słuchanie muzyki** – słuchanie utworu F. Chopina – Scherzo h-moll op. 20.

Formy organizacyjne pracy uczniów:

- **indywidualna:** wykonanie na instrumencie melodycznym – flecie lub dzwonekach chromatycznych – piosenki świątecznej;
- **grupowa:** muzykowanie na instrumentach perkusyjnych;
- **zbiorowa:** śpiew zespołowy wyuczonej piosenki świątecznej wraz z akompaniamentem.

Środki dydaktyczne:

- **sluchowe:** płyta CD z nagraniem Scherza h-moll, płyty CD z nagraniami kolęd, instrumenty muzyczne,
- **wzrokowe:** reprodukcje obrazów: „Spis ludności w Betlejem” P. Bruegla, „Zapusty” T. Makowskiego, nuty piosenki świątecznej „Bosy pastuszek”.

Przebieg zajęć:

Działania nauczyciela	Działania ucznia	Realizowane treści z Podstawy programowej MEN 2017
Część lekcji: wstępna (ok. 5-10min)		
1. Muzyczne powitanie klasy. 2. Czynności organizacyjno-porządkowe (sprawdzenie listy obecności i pracy domowej, podanie kryteriów oceny na lekcji jako czynnik aktywizujący pracę uczniów). 3. Podanie tematu lekcji i celów edukacyjnych.	– stworzenie miłej atmosfery pracy	
Część lekcji: główna (ok. 20-25 min.)		
Rozmowa na temat tradycji Świąt Bożego Narodzenia	– uczniowie wymieniają bożonarodzeniowe tradycje: dekoracje i ozdoby, wigilia, kolędy, pasterka, szopki, zwyczaj kolędowania i inne obrzędy	
Zapoznanie uczniów z reprodukcjami o tematyce bożonarodzeniowej: – prezentacja dwóch obrazów: „Spis ludności w Betlejem” P. Bruegla oraz „Zapusty” T. Makowskiego, – geneza i tradycja śpiewania kolęd i pastorałek (www.koleda.kdm.pl), – tradycje kolędowania – kolędnicy, herod, trzej królowie .	– uczeń potrafi wyrazić własną refleksję na temat oglądanych reprodukcji, – dowie się, co to są zapusty: <i>Zapusty</i> to czas zabaw i tańców, zimowych balów oraz maskarad znany w polskiej tradycji od średniowiecza. To okres trwający od święta Trzech Króli do wtorku „diabelskiego”, czy inaczej „kusego” przed Środą Popielcową, poprzedzającą <i>Wielki Post</i> .	III.4) poznaje przykłady muzycznej twórczości ludowej, obrzędy, zwyczaje, tradycje swojego regionu;

	<ul style="list-style-type: none"> – uczeń wie, co oznacza słowo kolęda, – uczeń rozumie symboliczne znaczenie kolędników: koza – siły demoniczne, niedźwiedź – potęga, osioł – potępienie lenistwa, turoń – uosobienie mocy, – uczeń zna genezę kolęd i pastorałek, – uczeń rozumie ogromną wartość zachowanej tradycji. 	<p>III.4) poznaje przykłady muzycznej twórczości ludowej, obrzędy, zwyczaje, tradycje swojego regionu;</p>
<p>Ćwiczenia rozśpiewujące</p> <ul style="list-style-type: none"> – oddechowe, – emisyjne (na rozszerzenie skali), – dykcyjne. 	<ul style="list-style-type: none"> – uczeń zna warunki prawidłowej emisji wydobywania dźwięków: właściwa postawa śpiewacza, właściwa praca przepony, prawidłowa fonacja i artykulacja, – uczeń potrafi prawidłowo wykonać ćwiczenia. 	<p>I.1.3) śpiewa, dbając o emisję i higienę głosu, stosuje ćwiczenia oddechowe, dykcyjne i inne, zachowując naturalne właściwości głosu;</p>
<p>Wspólne śpiewanie kilku wybranych tradycyjnych polskich kolęd (każda kolęda poprzedzona krótkim wstępem dotyczącym powstania utworu)</p> <ul style="list-style-type: none"> – „Gdy śliczna panna” – XVII w., z kołysankowymi zwrotami „li li laj”, śpiewana najczęściej przy żłóbku, czy szopce, gdzie wystawiano misteria bożonarodzeniowe, – „Przybieżeli do Betlejem” – XVII w. autorstwa Jana Żabczyca, – „Cicha noc” – Franz Xawery Gruber. 	<ul style="list-style-type: none"> – uczeń potrafi z pamięci zaśpiewać wybrane kolędy, – uczeń potrafi zagrać kolędę na dowolnym instrumencie melodycznym (zadanie dodatkowe domowe), – uczeń potrafi odczytać kolędę z zapisu nutowego. 	<p>I.1.a) piosenki z repertuaru dziecięcego, młodzieżowego, popularnego i ludowego;</p> <p>III 1) zna repertuar kulturalnego człowieka, orientując się w sztandarowych utworach z dziejów historii muzyki i współczesnej kultury muzycznej oraz wartościowej muzyki popularnej;</p> <p>I.2.1b) gra na instrumentach ze słuchu lub/i przy pomocy nut (w zespole lub/i solo) na jednym lub kilku instrumentach melodycznych oraz perkusyjnych niemelodycznych: II.2 Uczeń odczytuje i zapisuje elementy notacji muzycznej:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) nazywa dźwięki gamy, rozpoznaje ich położenie na pięciolinii; 2) różnicuje wartości rytmiczne nut i pauz; 3) zna skróty pisowni muzycznej: repetycja, volty, da capo al fine; 4) zna podstawowe oznaczenia: metryczne, agogiczne, dynamiczne i artykulacyjne oraz fermate;
<p>Jaka to kolęda? – teleturniej</p>	<ul style="list-style-type: none"> – uczeń potrafi podać tytuł kolędy po kilku dźwiękach melodii zagranych na pianinie przez nauczyciela. 	<p>I.4.1d) świadomie słucha wybranych dzieł literatury muzycznej (fragmentów lub/i w całości): d) utworów ludowych w postaci oryginalnej i artystycznie opracowanej</p>
<p>Słuchanie Scherza h-moll F. Chopina</p> <ul style="list-style-type: none"> – podanie okoliczności, w jakich powstał utwór, – uprzedzenie uczniów, aby uważnie słuchali utworu, ponieważ w muzyce pojawi się znana melodia, – powtórne wysłuchanie utworu i próba określenia jego budowy. <p>Nauka piosenki świątecznej „Bosy pastuszek”</p> <ul style="list-style-type: none"> – prezentacja piosenki przez nauczyciela (rozmowa na temat treści piosenki), – nauka piosenki fragmentami, – korygowanie ewentualnych błędów przy powtarzaniu kolejnych fraz, – artystyczna interpretacja piosenki. 	<ul style="list-style-type: none"> – uczeń zna wybrane fakty z życia i twórczości F. Chopina, – uczeń potrafi rozpoznać motyw kolędy (podać tytuł), która pojawi się w utworze, – uczeń potrafi określić nastrój muzyki, – uczeń potrafi rozróżnić formę ABA. <ul style="list-style-type: none"> – uczeń zna tekst i melodię piosenki, – uczeń potrafi odczytać z zapisu nutowego wszelkie oznaczenia interpretacyjne (metrum, oznaczenia dynamiczne, agogiczne, artykulacyjne, znaki upraszczające pisownię muzyczną...), – uczeń potrafi wykonać piosenkę zgodnie z założeniami kompozytora. 	<p>I 4 3) rozpoznaje i analizuje utwory muzyczne określając ich elementy, nastrój i charakter, formułuje wypowiedzi, stosując pojęcia charakterystyczne dla języka muzycznego;</p> <p>I.1.1) śpiewa ze słuchu lub/i z wykorzystaniem nut (w zespole, solo, a cappella, z akompaniamentem)</p>

<p>Tworzenie akompaniamentu perkusyjnego do utworu:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wspólne ustalenie instrumentarium – odczytanie ostinat rytmicznych, – melodii refrenu towarzyszy flet, grany przez wybranego ucznia. 	<ul style="list-style-type: none"> – uczeń potrafi zagrać akompaniament do piosenki, – uczeń potrafi zaśpiewać piosenkę z towarzyszeniem instrumentów. 	<p>I.2.1) b,d</p> <p>I.1.1) a</p>
Część lekcji: końcowa (ok. 10 min.)		
<p>Zadanie pracy domowej poprzedzonej instrukcją o jej wykonaniu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – uczeń zna dobrze tekst (dwie zwrotki) i melodię piosenki "Bosy pastuszek" – uczeń potrafi zagrać na flecie melodię piosenki. 	<p>I.1.1)</p> <p>I.2.b)</p>
<p>Ocena aktywności uczniów.</p>	<p>Czynności porządkowe i muzyczne pożegnanie klasy.</p>	

Bosy pastuszek

słowa: Anna Warecka

muzyka: Andrzej Seroczyński

Wesoło

1. Był pa-stu-szek bo-sy, na fu-ja-rce grał, pa-sat w gó-rach o-wce
 2. Był pa-stu-szek bo-sy, zi-mne nó-żki miał, a-le do-bry a-niot

i w sza-ba-sie spał. Na-gle a-nio-to-wie z nie-ba w bie-li przy-tru-nę-li
 pię-kne bu-łki dał. Wziął pa-stu-szek o-wce, po-biegł jak wiatr przed-sie-bie,

o bu-dzi-li go gdy spał, gdy spał... O-bu-dzi-li go gdy spał, gdy spał...
 a na-nie bie-łask od gwiazd, od gwiazd... A na-nie-bie-łask od gwiazd, od gwiazd...

1.2. Dziś do Be-tle-jem trzeba no-cą iść, bo Na-ro-dze-nia czas wy-pe-łnić dni,
 tam gdzie Sta-je-nka ra-zem z by-dłą-fka-mi, le-ży dzie-cią-re-czko i' na
 sia-nku śpi. Świat na to cze-kał wie-la już lat i Na-ro-dze-nia
 dziś wi-ta czas, bie-gnij pa-stu-szku ja-sną dro-gą, nie-bo pto-nie
 na nie-bie pie-rwszej gwia-zdy blask, na nie-bie pie-rwszej gwia-zdy blask...

Bibliografia / netografia:

- Goriszowski W., Kowalik P. – Metodologiczno – metodyczne problemy wychowania muzycznego w zarysie. Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP, Kielce 1994
- Szymanderska H, Polskie tradycje świąteczne. Świat Książki, Warszawa 2003
- Węcowski J. – Kolędować Małemu. Oficyna Wydawnicza MiGO, Warszawa 1992
- Podstawa programowa kształcenia ogólnego – Edukacja artystyczna i kulturalna MEN 2017
- www.koleda.kdm.pl | [dostęp: 12.12.2022]

Ewa Misiewicz

Konsultant ds. edukacji artystycznej w Pomorskim Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Słupsku, wykładowca w Katedrze Sztuki Muzycznej Akademii Pomorskiej w Słupsku.